

Varga Melinda

Mindennapok metafizikája

A kortárs szépirodalmi szövegek legnagyobb kihívása megszólítani az átlagolvasót, hisz senki sem akar csak a szakmabeli kollégák, kritikusok és bölcsészhallgatók elismeréséért vaskos regényeket, sokatmondó versesköteteket írni, vagy saját maga gyönyörködtetésére új műveket létrehozni. Minden alkotó „valódi” hús-vér olvasóra vágyik, olyan témára szeretne találni, s azt úgy megírni, hogy élvezetéhez ne legyen szükség filológusi, lexikális tudásra.

Rakovszky Zsuzsa lírai munkásságának átütő ereje, jelentékenysége abban áll, hogy a világ és saját maga közé beépíti a hétköznapi, beszélt nyelvet, a hagyományos irodalmi nyelv a köznapival keveredik, szereplői, témái élnek, megelevenednek, az olvasó úgy érzi, a probléma a sajátja (is). Leegyszerűsítve úgy fogalmazhatunk, a mindennapok metafizikáját teremti meg költészetében és lírai prózájában egyaránt. Nem új gondolatot közöl, hanem az emberi létet érintő, ismerős problémákat hozza tudat-közelbe, teszi megfoghatóvá. A metafizikus tartalmakat az időről, istenhitről, elmúlásról, emlékezésről, szerelemről, testiségről viszi közelebb a mindennapi emberhez, s teszi ezt átélhetővé. Regényeiben mindent a téma- és szereplőválasztással, a narrációval valósítja meg.

Úgy ír a történelmi témákról: a közelmúltról, az emlékezésről, a gyerekkorról (*A kígyó árnyéka*, *A hullócsillag éve*); a sokunkat érintő tabukról, a társadalmi problémákról, az identitáskeresésről (*VS*); a boldogságról, a magányról, az elidegenedésről, a testről, a szexualitásról, a férfi–nő viszonyról, a családról, a közösségi hálóról, a képzelt és a valós világok párhuzamáról, a személyiségzavarról, az istenhitről, a halálról (*Célia*), hogy szövegei nem válnak mesterkeltté, didaktikussá, de túlzottan emelkedetté

sem. Ugyanakkor oly lelki, érzelmi mélységeket kutat fel, amelyek egyaránt lenyűgözik a bölcsészt, a költőt, de azt is, aki nem irodalommal tölti élete javarészét.

Az olvasás ugyanis a szó legnemesebb értelmében szórakozás – az agy, az elme ugróiskolája, ahonnan fejest ugrunk a nagy kalandba, hiszen nem szeretnénk unatkozni, sem megtorpanni az esetleges szakadék előtt. A jó regény megteremti az ehhez szükséges feltételeket, a szereplők bőrébe bújva, itatósként szívjuk magunkba a sorokat, beköltözünk a regény lapjaiba, észre sem vesszük az idő múlását, a környező világot.

Rakovszky képes hozzákötni minket a székhez, a napágyhoz, a fotelhez; kikergeti az esti álmat a szemünkből, megsemmisíti az unalmat, gondolatai átélhetősége, kényelmes öltözete elviselhetőbbé teszi a létet. Ami mással, de velünk is megtörtént, arról biztosít, nem vagyunk olyan szerencsétlenek, nem velünk van a gond. Ha egy fiatal felnőtt csetlik-botlik, keresgél, vagy valakinek csak mozaikcsalád adatott – ismerős húrokat szólaltat meg bennünk. Ha bőrünkön érezzük az apátlanságot; ha minket is átvernek és becsapnak, ha nem vagyunk elégedettek az életkörülményeinkkel, a testünkkel, a környezetünkkel, ha félünk a kötődéstől, a szerelem mindent átható, a vers áramlásához hasonló intenzitásától, ha úgy érezzük, nem vagyunk jó anyák, ha csak a magány ül le mellénk, kicsivel könnyebb lesz a teher, ha mindezt regényben vagy versben fedezzük fel.

Nehéz lehet tiszta műfajokról, csak versről, csak prózáról beszélni Rakovszky esetében, hiszen epikus műveiben, nagyregényeiben is megannyi vers bujkál, poétikus lüktetése van mondatainak. Versesköteteiben pedig szemlélődésre, megfigyelésre, a beszélt nyelvre utaló szegmensekre, narrációkra figyelhetünk fel.

A szerző legutóbbi, *Célia* c. regényében Ádám édesanyjának temetésleírása jó példa erre. Tragikomikus helyzetképek váltják egymást. A temetkezési vállalatot Másvilág Travels-nek hívják, a temetés pedig poétikus esemény lesz. Ha az alábbi részletből kiragadnánk jelzős szó szerkezeteket, költői képeket, szóalakokat, verssé is ötvözhetnénk.

„És az is volt, csakugyan: igen poétikus esemény. Felhőtlen ég, enyhe tört tavaszi napsütés (vajon ezt is a Másvilág Travels intézte el?), jóformán meg is izzadtam úgy igazából a kihízott öltönyöm-

ben, ellentétben a ruggyantaárugyár kiérdemesült ünnepi szóno-
kával, aki sűrűn törölgette kifényesedett homlokát egy makulátlan
fehér zsebkendővel (súlyos és tekintélyes férfiú volt, amikor néha
fölpillantott a papirosaiból, vastag szemüvege mögül enyhén sér-
tett, durcás kavicstekintettel pásztázta a gyepen félkörívben elhe-
lyezett üres székeket, mintha azt gyanítaná, hogy azok nem kellő
odaadással figyelnek rá, de talán csak a hallgatóságot kevesellte).
Végül egy ember ráérősen odaballagott a kavicsellipszis közepén
álló oszlophoz, elhelyezte rajta az urnát, aztán eltűnt valamerre,
a fák mögé, ahol beindíthatott valamilyen szerkezetet, mert a kö-
vetkező pillanatban fehér vízoszlopok szökkentek a magasba előbb
az ellipszis peremén, fehér, folyamatosan fölfelé törekvő és visz-
szahúzható vízfalat alkotva, aztán a vízugarak kupola alakban
összeborultak, az ellipszis gyújtópontjában az urnán keresztül is
magasba tört egy fehér vízoszlop, és anyám praktikus plexicsövön
keresztül, csillogó cseppek formájában szétszóródott a világmin-
denségben, hogy ezentúl az égből, a napból, a fák csúcsáról és a hi-
deg téli csillagokból árássza rám, immár személytelenül, ugyanazt
a néma szemrehányást, amit életében nem is annyira szavaival,
inkább pillantásával meg hanghordozásával igyekezett tudtomra
adni – az utolsó időkben már jóformán csak a pillantásával, mert
az öregotthonban végképp felhagyott a beszéddel, talán mert céltal-
annak találta, vagy mert amúgy sem figyelt rá senki.”

A versek szemléltetésére szintén vegyünk egy hozzánk idő-
ben közelebb álló művet, a *Fortepan* c. verseskötetet. Izgalmas,
ahogy szonettet, kötött formát, metrumot, belső asszonáncot a
narratív elemekkel, párbeszédes formulákkal, szerepversekkel
kombinál, az énvér és szerepvér közötti határvonalak gyakran
elmosódnak, a szerepvérset annyira hitelesen adja vissza, mintha
vallomásossággal itatná át, a vallomásosabb, szubjektív költemé-
nyei mögött pedig tudatos költői konstrukció fedezhető föl.

A líra és epika közötti laza határvonal, játékos átjárás a *Két
történet* című vers *Novella* és *Ballada* alcímű verseiben figyelhe-
tő meg. Utóbbi klasszikus versforma. Gyilkosságot ír le. Az első
prózavers, amely ugyancsak a haláltémával foglalkozik, és akár
rövidprózának is kidolgozható lenne.

A *Ballada* című alversnek hídszerepe is lehet a *Fortepan Céliája* és a költő készülő, *Állapotváltozások* c. verses regénye között. Érdekes tematikai átjárások fedezhetők föl ezekben, a szereplők is mintha átkacsintának egyik műből a másikba, jelenetekben, helyszínekben, sőt még nevekben is van átjárás. A Ballada ugyancsak a magányról, az elidegenedésről, a család nélküli családról, az egymásra nem figyelésről szól. Szereplője idősödő nő, akárcsak az *Állapotváltozások* c. verses regényé. A helyszín valószínűleg Budapest. Az éjszaka mint szimbólum összeköti a műveket, mint ahogy Zsanett nevével a *Céliában* is találkozunk, ugyanakkor az Erika és Emő nevek – a *Ballada* és az *Állapotváltozások* hősnői – fonetikailag hasonlóan egymásra.

Izgalmas továbbá, hogy hasonló motívumokat használ a költő verses regényében és balladájában is. A fény, a lámpa, az erdő, az éj, az árnyék, az ég, a lomb, a hold mindkét műben szervezőelem.

Rakovszky verseinek különlegessége a gondolatiság és az érzékletesség ötvözése. Eliot munkásságához hasonlítható jellegzetesség, de ha közeli, magyar példát keresünk, József Attila, Babits Mihály áll leginkább közel hozzá ilyen tekintetben.

Az isten érkezése című versből érdemes kiemelnünk az alábbi két strófát, figyeljük meg a párhuzamot az érzéki és a gondolati között – testvérekként simulnak egymáshoz. Isten, a világot átfogó fenső entitás bennünk lakik, a vérereinkben kering, ott van a hétvégi buliban, a sörszagban és a ragyogó csillagokban, a kihűlt égitestekben is. Akár a vers, amely szintén ott lapul a mindenség részeiben.

*Sörszag, motorzaj: újra itt az este.
Sötét hangárban zajló tengerár.
Kék, zöld, vörös lézerfényben a testek.
Egy létből, mely kietlen és sivár,
kezek pókláb-erdői integetnek,
mindenki érzi közeledni már
párducok vontá kocsiján az Istent,
ki látomást fakaszt, amerre jár:
szőlőkoszorúsan, por s füst alakban
száguld a vérben, a kaszáló végtagokban.*

*Önkívületben egy ütemre ringva
nincs én-te, megszűnik minden határ.
A lélek most pórázát elszakítja,
s a rángatózó test fölébe száll,
A sűrű lét fényétől elvakítva,
mint fényszórótól megzavart madár,
csapong és s föld között, s mindenben ott van,
a vírusokban és a csillagokban.*

Az alanyiség, a szerepjáték, az énvers és a szerepvers közötti határ elmosódik, az énversben a vallomásosság művészi konstrukcióvá válik, a szerepvers pedig annyira hiteles, mintha személyesség itatta volna át a sorokat, impulzív élmények, amelyek megnyitják az olvasó érzelmi és szellemi járatait, tisztábban látunk, merészebben nézünk szembe félelmeinkkel és örömeinkkel egyaránt.

A líra és az epika szimbiózisát, ennek pályaműn belüli rokonságát Rakovszky készülő verses kisregényével, az *Állapotváltozásokkal* és a 2017-ben megjelent *Célia* című regényével lehet szemléltetni. Mindkettőben műnembeli, de tematikai rokonságot is fölfedezhetünk. Rakovszky Zsuzsa tudatosan építkező alkotó, verseit sokáig érleli, regényein feszített tempóban dolgozik. Írás közben azonban teret ad az ösztönös működéseknek, megtalálja mondandójának a megfelelő formát – a regény vagy a vers szövege, akárcsak a reggeli verőfény megleli magának az utat a szobába a sűrű redőnyökön át.

A költő megjelenés előtt álló műve pedig mintha folytatása, kiegészítése lenne a *Céliának*, mintha valami nem fért volna el ebben a regényben. (Igaz, nem tudhatjuk, a verses regény ötlete a *Célia* megírása közben, vagy előtte született meg.)

Az előbb említett regény család nélküli családtörténetet, egy mozaikcsaládot mutat be, amelyben az elidegenedés, a társas magány, a valódi kötődések hiánya, a fiatal, szabadságra vágyó, önmagára reflektálni nem tudó fiatal nemzedék problémái, a szülő–gyerek viszony, a generációk közötti ellentét, ezek kulturális, szellemi és mentalitásbeli szakadéka tárul fel előttünk.

A cím, a név szimbólum. Nem tudjuk, az író szándékossága, ihletettsége rejlik-e a címadásban, *Célia* utalás-e a *CÉLRA*, min-

denesetre telitalálat a javából. A művön végig vonuló élet céljára, céltalanságára, a keresés motívumára asszociálunk elsősre, így a cím, véleményünk szerint hívószó, amely beránt a szövegbe, felkelti a kíváncsiságunk.

Célia a keresés regénye, a hiányé, az úré. A család, a biztonság, az életcél, a kötődés, az igazi, empátikus kapcsolatok, a szeretet, a szerelem, a vallás, a hit, az identitás – kulcsszavakban ezek a regény főbb témái. Az identitáskeresés kérdésében párhuzamba állítható a *VS* c. regénnyel is, amelyben a nemi identitás keresése köré építi fel szereplőjének karakterét. Noha a cselekmény nem a huszonegyedik században zajlik, az olvasó mégis úgy véli, ez a probléma nem kizárólag Céliáé, hanem a mindenkori fiatalabb nemzedék fontos kérdése is lehet.

Rakovszky Zsuzsa korábbi regényeiben, a *Szilánkokban*, *A kígyó árnyékában*, *A hullócsillag évében* vagy az előbb említett *VS*-ben a szereplők, a főhős, a narrátor jól megrajzolt karakterek. Új regénye, a *Célia* karakterei színes ember- és személyiség típusok. Szereplőinek megformálásában az elnagyítás, a körvonalak megrajzolása jellemzi technikáját. Céliát leszámítva, mindegyik női karakter tulajdonképpen sérült személyiség, aki rossz családi beidegződéseket, mintákat örökít tovább, rávetíti a gyerekekre és saját életére azt a fel nem oldott traumát, amit otthonról hozott.

Érdekesség, hogy a narrációt nem Célia hangján halljuk, a fiatal lány majdnem végig néma marad. Bár a történet személye köré építkeznek, mégsem ő a mesélő. Rakovszky Zsuzsa helyette egy férfi narrátort – Ádámot – szólaltat meg.

Ádám is csetlő-botló, önmagát nem találó szereplő, akinek szintén a gyerekkorban keresendő a traumái, amelyek képtelené teszik az érzelmi kötődésre, a hosszú párkapcsolatra, elköteleződésre. Alkalmi munkákból tartja el magát, szellemi szabadúszó, középkorú férfi, akinek valamiért nem jön be az élet. A helyzet ironiája pedig, hogy a keresésről készül könyvet írni, a könyv persze sosem készül el... A narrátor lelki kötődésre képtelen, kapcsolata idős apjával és testvérével formális, érzelmeiket nélkülöző. Édesanyja halála, annak temetése sem föltétlen hatja meg, és a szerelmi élete is csupán a testi kontaktusra, a nemi vágyra butul le. Ezek az alkalmi kalandok nélkülöznek az igazi in-

timitást, felszínesek, hiánnyal, vívódással teljesek. Az ilyen férfi-típus nem ritka, az olvasó könnyen azonosulhat vele. A férfiakat valószínűleg zavarná, hogy itt nem egy macsós férfiút, hanem egy kissé élehetetlen bölcsészt találunk, aki inkább hasonlít egy nőre, mint férfirra, gyámoltalan, tetzetosza, a saját érzéseitől is fél, nem vállalja fel önmagát sem, nemhogy egy családot.

Izgalmas Célia fogantatása is, amely materiális, érzelmet és valódi testi kontaktust nélkülöző aktus során valósul meg, Zsanett kiválasztja a legmegfelelőbbnek tűnő „alanyokat” a teherbeeséshez, így a narrátort, Ádámot is. A férfi később csak sejti, hogy Célia valószínűleg a lánya, s bár többször eljátszik a gondolattal, milyen lenne ő, Zsanett és Célia, mint család, végül elveti, hisz szabadságvágya nem bírná elviselni a családi kötelékkel, az apaság mindennapi gondjaival járó rutint, gondot-bajt, a hétköznap mókuskereke „bedarálná” a filozfi szabad lelkét.

Zsanett liberális környezetben neveli lányát, rábízta a választást, okos, nyitott nőt szeretne a gyerekeiből, a követendő normák hiánya, a lázadás tétjének felszámolása, a kaotikus, gyökértelen környezet azonban pont az ellenkezőjét hozza ki a fiatal nőből.

Az író, Célia alakja segítségével, a mai fiatal felnőttek problémáira hívja fel a figyelmet. A regényben egyébként nagyon sok aktuális, a huszonegyedik századi nagyvárosi emberre jellemző problémával szembesülünk – akinek a szabadság teher, a kötődés helyett a hiányt választja, állandó megélhetési gondokkal küszködik, súlyosan beteg szülei vannak; akinek a szülő–gyerek viszonya felszínes, s hiányzik az egymás iránti tisztelete. Céliát a kötöttségek nélküli élet eltorzítja, saját létét irreálisnak érzi, valami igazira vágyik, amelyet meg is fogalmaz anyjának, akár egy vidéki környezettel, egy „igazi faluval” is beérné, csak történe vele már valami hiteles, emberi. Végül a vallások közötti válogatás, a szabados szexualitás, az ideális társ és hely, szakma keresése egy szektába sodorja. Minden kapcsolatot megszakít a világgal, és nyugalmat, kiutat a problémáiból szintén egy gyökértelen, valóságot nélkülöző álomképben talál.

Ádám alkalmi nőpartnerei különféle típusokat írnak le, a kiszolgáltatott, férje kénye-kedvének engedelmeskedő feleséget, a szőke bombázót, akinek az egyetlen célja a valóságshowban sze-

replés (neki van célja, még ha oly banális is), a gyerekét egyedül nevelő, szabad nőt, a elhagyatott, magányos öregasszonyt.

Légies, költői regény ez, amelyet csak akkor tudunk élvezni, ha versként is olvassuk, akkor a szöveg ereje képes az érzelmi járatainkat kitisztítani, elragadni a valóságból, majd egy másik fordulattal visszavezetni oda.

A szerző Ádám, a narrátor figuráján keresztül a bölcsész szakma kilátástalanságáról iróniával, már-már húsbavágó szarkazmussal beszél. Egy szellemi szabadúszónak nem sok reménye lehet, az élet bedarálja, a merkantilista társadalomban nincs esélye a túlélésre.

Az *Állapotváltozások* verses regényben Emő figurája szintén egy szabadúszó bölcsészé, akinek ugyanvalóst nem jött be az élet. A bölcsészalom semmibe foszlott, a nagy szerelem elmúlt, s a professzor szeretőjét egy másik diákévjáratra cseréli le, ahelyett, hogy feleségül vette volna, s családot alapított volna vele. A szakmában nem tud elhelyezkedni, fogorvos asszisztens lesz, s még örül is annak, hogy legalább az orvosi kabinetbe látogató turistákkal használhatja az angol nyelvet. Magányos, csetlő-botló figura, családja szánja, barátai nincsenek, társra vágyik, de retteg a kötődéstől. Önbizalomhiánnyal küzd, saját testképével, az idő múlásával, a hús-romlandósággal nincs kibékülve, álmodozik, és ezoterikus kapaszkodókat, internetes jósdát keres magának. Ádám egy ilyen ezoterikus központban talál alkalmi munkát, Emő egy ilyenben jövőképet, reményt, Célia egy hasonlóan igazságot, hitet, istenképet, végső mentsvárat. Ádám alakja ugyanakkor rokonságot mutat a versesregény férfinőseivel, Jenővel is, aki szintén egy álvalóságban él, és menekül önmaga, a valódi szerelem, a hús-vér élmények és érzelmi kötődések elől.

Izgalmas kapcsolódási pontok hálója szövődik a *Céliában* és az *Állapotváltozásokban*. Miközben a történet magával ragad, a rímekbe, a formába „belekapaszkodik” a fülünk, halljuk, ahogy a szereplőit a költő korábbi verseiből ismert módszerrel, idézőjelbe tett dialógusokban beszélteti, észre sem vesszük, az a világ körvonala jelenik meg, amely ott van az utcán, a lépcsőházban, az egyetemek folyosóin, a kávéházakban, a családjában vagy a szomszéd családjában.

Emő húga, Kata társat keresne magányos, elkeseredett testvérének, férje informatikus barátját, Jenőt szemeli ki áldozatul, aki szintén képtelen érzelmi kötődésekre. Jenő nem reális életekbe kapaszkodik, képzeleg, fantáziál a neten, a közösségi háló kreált ideái jelentik a kikapcsolódást, a felüdülést, még a nyaralás is tökéletesebb így, hisz nem töri fel a cipő az ember lábát. A szerelem izgalmasabb, és kevesebb felelősséggel jár, hisz elkerüli az érzelmi sebezhetőség lehetőségét, a csalódás csapdáját.

Jenő végül nem megy el az Emővel megbeszélte koncerti randevúra, meghiúsul a találkozás, az ismerkedés, holott mindkét szereplő társra vágyik, mégis elmennek egymás mellett, mint két párhuzamos sín, és az újév kezdetével mindenki maradhat saját bőrre fagyott magányában, vagy éppen társas, házastársi megaluvással, kompromisszummal tele egyedüllétében.

Önigazolásképp néha ránézünk a Facebook-profilunkra, örömmel konstatáljuk, hogy kaptunk sok-sok *lajkot*, s ha meg nem, elkeseredünk, hogy a társadalom nem úgy ítél meg minket, ahogy reméltük, félresikerült életek vagyunk, vakvágányra sodródott bölcsészálmunkra senki nem tart igényt, introvertált, fura természetünk nem alkalmas a túlélésre, sérültekre, érzékeny szívűekre nincs szükség, társadalmi selejt a depressziós ember.

Ismerősen csengő gondolatok, a költő az irodalmi és köznyelvi formulák keverésével teszi hitelessé, átélhetővé, megfoghatóvá. Ahogy Rakovszky korábbi könyveiben, itt is hitelesen működik a szerepvers, úgy könnyed, hogy közben nagyon nehéz, úgy emészthető, hogy fojtogatja utána a torkunk.

Akárcsak a *Fortepanban*, az *Állapotváltozásokban* is megjelenik az idő, az elmúlás, az emlékezés problematikája, a fény, a test, az éj, a csillag, a nap, az árny, az ég, a föld, az erdő, a lámpa, mint versszervező elem. Emő a szilveszteri mulatságon macskamaszkot visel. A macskamaszk jelkép, a maszk pedig utalás a hamvasi filozófiára is. Maszkok nélkül sebezhetőké válunk, a maszkkal élni viszont magában hordozza annak a veszélyét, hogy elmosdónak az énhatárok, s nem tudjuk, az a valóság, amit a közösségi oldalra posztolunk, vagy az, ami rágja a bensőnket, áthatja a lényünket, emberivé tesz, megkülönböztet a robotoktól.